

OKUL ÖNCESİ RESİM EĞİTİMİNDE ÇOCUKLARIN ÇİZGİSEL GELİŞİM DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BİR İNCELEME

Öğr. Gör. Kazım ARTUT
Ç.Ü. Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü
Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı

ÖZET

Sanat eğitimi, özellikle okul öncesinde çocuğun önceden öğrenmiş olduğu bazı davranış ve sözcüklerden daha güçlü bir anlatım ve iletişim aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çizim, boyama ve üç boyutlu - inşa etkinlikleri çocuğun duygu, düşünce, algı, kavram, tepki ve becerilerinin somut göstergeleridir.

Her çocuk çevresini farklı olarak yorumlar. Değişik kültür, yetişme koşulları ve bireysel özellikler, doğal olarak çocuk resimlerinde de farklılığa neden olmaktadır. Ancak bu farklılıklar; çocukların ilk kalem tutma becerisinin başladığı dönem olan “karalama” evresi (2-4 yaş arası) sonrasında ortaya çıkar ve devamlılık gösterir. “Stereotip” olarak da bilinen karalama döneminde ise çocuğun çizgisel özellikleri genel anlamda tüm dünyada benzer özellikler gösterir.

Bu makalede, okul öncesinde çocuğun ilk çizgilerinden oluşan karalama devresi değerlendirilerek, özellikle Kellogg’ın karalama dönemine ilişkin çocuk resimleri üzerine yapmış olduğu araştırmalardan örneklere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: İsimsiz Karalamalar, Kontrollü Karalamalar, İsimlendirilen Karalamalar, Mandala, Okul Öncesi Eğitim.

AN INVESTIGATION ON CHILDREN’S DEVELOPMENT LEVEL OF DRAWING DURING PRE-SCHOOL ILLUSTRATION EDUCATION

SUMMARY

We come across art education as a more powerful tool of description and communication than some behavior and words the child has learned especially during pre-school education. Scribbling, painting and three dimensional construction activities are observable indicators of the child’s feelings, opinions, perceptions, concepts, reactions and abilities.

Every child interprets his/her environment differently. Different cultures, grow up conditions and individual characteristics naturally lead to differences in children’s illustrations. But these differences appear after the scribbling stage (2-4 ages) where the child develops for the first time the ability to hold pencil and the differences shows a permanent behavior. During the scribbling stage, also known as the “stereotype”, the line characteristics of the child, in general, show a universal behavior all over the world. In this article, the scribbling stage which consists of the first pre-school drawings of the child is evaluated and examples are given especially from the investigations of Kellogg on child drawings that belong to the scribbling stage.

Key Words: Disorderly Scribbling, Controlled Scribbling, Naming of Scribbling, Mandala, Pre-School Art Education.

GİRİŞ

Resim ve çocuk birbirini tanımlayan sürekli değişen ve gelişen dinamik olgulardır, iletişimin en etkili ve önemli unsurlarıdır. Genel sanat eğitimi içinde hiçbir sanat, resim kadar insanın kendini tanımlamasında, kanıtlamasında doğadaki varlıkların algılamasında ve betimlemesinde etkili olmamıştır. Çocuğun kişisel ve sosyal gereksinimleri bazı sanatsal sembolleri kavramalarıyla yakından ilgilidir. Çocuğun dünyasında çizim ve boyama işlemleri sonucunda oluşan lekeler, belli belirsiz çizgi ve şekiller, iletişimin ve kabul görmenin belirtileridir. Çocukların oluşturdukları bu sanatsal etkinlikler önceden planlanmayan yeni veya aniden oluşan tanımlamalardır.

Karalama, büyümenin ilk adımındır. Devinimsel gelişimin önemli bir dışı vurumudur. Çocuğun zamanla küçük kas gelişimine paralel olarak çizimlerini de denetim altına aldığı ve sistematik olarak geliştiği görülür.

Çocuğun gelişim süreci içinde görme, algılama, düşünme ve çevresiyle tanışma sürecinde oyun ve sanatsal etkinliklere karşı dayanılmaz bir dürtü, içgüdüsel, dinamik bir istek vardır. Bu istek, çocukta hayal kurma-imgesel beceri, konuşma, yürüme becerisi ile birlikte veya daha önce de ortaya çıkabilir. Ancak, çocuğun çizme, boyama, yırtma, inşa etme gibi bazı aktiviteleri gerçekleştirebilmesi de kuşkusuz belirli bir kas olgunluğunu gerektirir.

Çocuk, imge yoluyla mantıksal, analitik kurallara bağlı kalmaksızın çeşitli etkinlik ve buluşlara yönelir. Dolayısıyla çocuk, yaptığı etkinliklerle kendini yansıtmakta, olaylar hakkında duygu, düşünce ve görüşünü kavrayabildiği, algılayabildiği şekilde dile getirebilmektedir. Çevresindeki olayları ve varlıkları kavrama olgusuna da ancak bir yetişkinin müdahalesi olmaksızın, kendisi keşfettiği zaman doyuma ulaşabilmektedir. Çocukların gelişim sürecini tanımadan yetişkinler tarafından bir şeyleri çabucak öğretmeye, yönlendirmeye çalışılması durumunda çocuklar, kendilerini açık bir şekilde ifade etme becerisinden yoksun kalabilirler. Çünkü, böyle bir durumda yetişkinlerin yersiz müdahale ve denetimleri, çocukların gelecekteki sanatsal (artistik) yaşamlarındaki düşüncelerini dile getirebilmelerinde, estetik davranış geliştirebilmelerinde ve kendilerini ifade etme becerilerinde olumsuz gelişmeler görülebilecektir.

Nitekim resim yapmak; çocuğun özgün ve yalın bir şekilde dile getirdiği duygusal ve düşünsel yaşamın en doğal imgelerinin bir görüntüsüdür. Çocuğun iç dünyasının ve genel gelişiminin bir yansıması olan bu özelliği büyük sanatçıların (ressamların) yapıtlarının geçirdiği duygusal süreç ile büyük benzerlikler göstermektedir.

Çocukların algılamayla elde ettikleri bazı çizgi, simge ve işaretler, etkinlik süreci açısından son derece anlamlı olup, onların dünyasını dolaysız, yalın, saf bir şekilde yansıtan önemli unsurlar olarak görülebilmektedir.

Sanatsal Öğrenmede İlk Adım

Çocuk gelişiminde artistik üretimin ilk evresi, çizgilerle başlar. Çizgi veya karalamalar keşfetmeler, yeni malzeme ve düşüncelerle denemelerin genel bir evresini tanımlar. Tarih öncesi dönemden beri gerçekte çizgiler bütün sanatsal betimlemelerin temelini oluşturur.

Betimlemenin nasıl başladığını kabul eden ortak bir görüş, çocuğun başlangıçta kalemle ya da pastel boya ile planlanmamış motor aktivitelerin yan ürünleri olan (ileri-geri hareketlerle, dairesel yollarla ya da defalarca kağıda kalemin ucu ile bastırarak vurmak gibi) grafik ürünler üretmesidir. Örneğin; Kellogg (1969), 1,5 - 2 yaş arasındaki çocukların ilk başlarda yaptıkları karalamaların daha sonra bir dizi düzenli şekiller haline gelerek ve aşama aşama ayırt edilebilir şekillere dönüşüp, sonra da ilk simgesel çizimlerin 3-4 yaşlarında tamamen yapısal blokları oluşturan çeşitli karmaşık şekillere dönüştüğünü iddia eder (Somerville ve Hartley. 1994).

Tüm çocuklar ellerine geçirdikleri iz bırakan nesnelere (kalem, pastel v.b.) bir yüzeyde hareket ettirerek, iz (leke) bırakmaktan ve çizmekten büyük zevk alırlar. Özel bir motivasyonu gerektirmeyen bu hareketler, çocuğun sanat ile ilk karşılaşmasıdır. Denetimsiz, omuzdan hareketli bu ilk çizimler, çocuğun gelecekteki resimsel (artistik) anlatımın başlangıcı olarak görülür. Bu eylem, ortalama bir buçuk yaşından itibaren başlar. Çocuk resimlerinin temelini oluşturan ilk çizimler, nokta vuruşlar ile başlar, daha sonra basit çizgilerden karalamalara dönüşerek doğal bir süreç izler.

Karalama Devresi

Çocuğun ilk karalama devresine geçişi, kas gelişimine, zeka, genel sağlık durumu ve resim çizmeye ayrılan zamana bağlı olarak birkaç hafta veya birkaç ay erken ya da geç olabilir. Genel olarak normal bir gelişim sürecini izleyen her çocuğun içgüdüsel olarak gerçekleştirdiği ilk eylemler rasgele, belirsiz, bilinçli olmayan, kontrolsüz karalamalar şeklindedir. Bu karalamalar sınırlılık-mekan kavramı olmaksızın yüzeyin her tarafını gelişigüzel kaplamaktadır. Olaylara, konulara ilişkin dikkat süreleri kısa ve değişkendir. Çevrelerine olan merak, ilgi ve öğrenme isteği heyecanlı bir şekilde devam eder, fakat çevresindeki nesnelere işlevselliğini 1,5 yaşından önce kavrayamaz. 1,5 yaşından itibaren çocuk nesnelere tanır, pastel boyanın çiziktirmeye yaradığını anlar, kitaplardan gösterilen resimlere karşı ilgi duyar, boya ve fırça bulduğunda ürkek bir şekilde renkleri yan yana veya üst üste boyayabilir. Bu arada kas gelişimine paralel olarak yer, duvar, kapı pencere ve masalar üzerine eline geçirdiği boya veya kalemler ile düzensiz bir şekilde çizmeye başlar.

İki yaş (Karalamaları) çizgileri (Kellogg).

İki yaş (Karalamaları) çizgileri (Gaskell ve Hurwitz).

Çocuğun çizgileri ile doğal varlıkların (objeler) yapıları arasında anlamlı bir ilişki görülmez. Çizgiler tamamen, çocuğun o anki duygusal, mantıksal sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkar.

İlk çizgiler daha sonraları kontrol altına alınır ve daha çok bir amaca yönelik olarak ritmik bir karakter gösterir (Hurwitz ve Gaittskel, 1970). En sonunda, çocukların çoğu çizgilerini büyük dairesel şekillere dönüştürme eğilimine girer ve çizgilerini tarayıcı, dalgalı daha ince veya kalın olacak şekilde değiştirmeyi öğrenirler.

Çocuklar karalama devresindeki ilk işaretlerle tasarladıkları resimleri yapabileceklerinin genellikle farkına varamazlar. Çocuklar, çizim yüzeyinde kollarını sık sık ileri geri döndürerek bazen de resim yapılan yüzeyin dışına çıkarak rasgele çizimler yaparlar. Zamanla, çocuklar kollarının hareketleriyle yaptıkları çizimler arasındaki ilişkiyi fark ederler. Bu keşif, çocuklara özel bir zevk veren belli çizgilerin tekrarlanması ve çizgilerini denetim altına almalarıyla gelişir (Roland, 1995).

Linderman'a (1997) göre, çocukların tüm bu çizgisel aktiviteleri, kendi içinde farklı gelişim basamaklarını oluşturur. Bunlar:

1. **İsimsiz karalamalar (Discorderly scribbling):** Çizgiler gelişigüze'dir. Geniş kol hareketleri ile çizim yaparlar.
2. **Kontrollü karalamalar (Controlled scribbling):** Kontrollü çizgiler çocuklarda motor koordinasyonunun gelişmesiyle gerçekleşir. Yani çocuklar, kol hareketi ile çizgiler (en, boy, diyagonal, dairesel) arasındaki ilişkiyi fark ederler.
3. **İsmlendirilen karalamalar (Naming of scribbling):** Çocuklar, yaptıkları karalamaları bir nesne ya da obje olarak adlandırmaya başlarlar (Aslında bu çizgiler hiçbir nesne veya objeye benzemez, onlar hala bir karalamadır). Çocukların bu şekildeki davranışları önemli bir gelişmedir. Bu, onların şekiller ile ilgili düşünmeye başladıklarına işaret eder. Çevrelerindeki yaşam ile ilişki kurarlar, şekillerin yapılarını algırlar. Bazı geometrik formları bir nesne veya bir insan figürü olarak isimlendirirler. Örneğin, "Baba" kavramı çemberin içinden aşağıya doğru uzanan iki çizgi (bacaklar) olarak betimleyebilirler.

Çocuğun karalama dönemine ilişkin çizgisel özellikleri Cyril Burt (Stevni, 1968) aşağıdaki şekli ile belirlemiştir. Buna göre:

2,5 ve 3 yaş grubundaki çocukların çizgisel özellikleri:

- Çizgiler anlamsız olup, omuzdan hareketli, kuvvetli, saat yönünde, sağdan sola doğrudur.
- Çizgiler amaçlı, düzensiz fakat dikkat merkezlidir (bunlar sözel olarak adlandırılabilir).
- İlk taklit edici çizimler, bilek hareketleri kol hareketleriyle yer değiştirmiştir. Parmaklarını kullanma ve yetişkinleri taklit etme çabaları görülür.
- Çizgilerde belirginlik ve bir nesnenin özel parçalarını birleştirmeyi araştırır, ve bir üst basamağa geçiş özelliklerini gösterir.

- Özellikle pastel boya kullanımında uzun şeritler halinde çizim, büyükçe lekeler şeklinde de boyamalar görülür.
- Denetimsiz, kısa süreli, doğal (sponten) boyamalar görülür.
- Renk kavramı yoktur, renkleri kısa fırça darbeleriyle kullanırlar.

İlk Betimlemeler (Semboller) ve Kellogg'ın Araştırmaları

Konuşmaya başlamadan önce birkaç aylık bir çocuğun, bedenini ve ellerini içgüdüsel olarak hareket edişindeki devinimsel ifadeler; zamanla doğal gelişim süreci içinde sistematik davranışlara dönüşür. Doğal olarak bu benzeşim, çocuğun çizim aşamalarında da görülür. Başlangıçta içgüdüsel olarak başlayan nokta ve işaretler zamanla gelişerek organize edilmiş semboller ile betimlemenin devamlılığı sağlanır.

1948 ve 1981 yılları arasında yüzbinlerce çocuk resimleri üzerinde yaptığı araştırmalarla tanınan Psikolog Dr.Rhoda Kellogg (1910-1987), özellikle farklı ülkelerdeki çocuklar tarafından yapılmış binlerce resmin koleksiyonunu oluşturmuştur. 2-6 Yaş arası çocukların çizim özelliklerini gösteren 7.500'den fazla resim vardır. Kellogg'ın araştırma kapsamındaki bu resimler mikro filme alınmış olup, bugün (ABD) Appalachian Üniversitesindeki kütüphanenin koleksiyonundadır. Kellogg'ın yorumlarını da içeren resimler, bu alanda çalışan psikologlar ve çocuğun sanatsal gelişimi ile ilgilenen eğitimciler için önemli bir referans kaynağı olarak görülmektedir. *

Çocuk resimlerini sistemleştiren Kellogg, okul öncesi çocuğun çizgisel gelişimine en ilginç açıklamayı getirmiştir. Kellogg, çizgilerin doğal bir süreç içinde birbirinden etkilenecek geliştiğini söyler. Bu gelişmede çocuk bir düzen ve bir uyum aramaktadır (Kellogg, 1969. Akt. Kırıçoğlu, 2002).

Kellogg, yaptığı araştırmalar sonucunda çocukların karalamalarını sınıflandırarak 20 değişik temel karalama (Basic Scribling) türünü oluşturmuştur.

* http://www1.appstate.edu/~carpenter/Art_files/v3_document.htm
<http://www1.lexisnexis.com/academic/2upa/Sle/RhodaKelloggChildArtCollection.asp>

1. Karalama		Nokta vuruşlar
2. Karalama		Tek dikey çizgi
3. Karalama		Tek yatay çizgi
4. Karalama		Tek sağa sola yatay çizgi
5. Karalama		Tek kavisli çizgi
6. Karalama		Çok sayıda dikey çizgi
7. Karalama		Çok sayıda yatay çizgiler
8. Karalama		Çok sayıda çapraz çizgiler
9. Karalama		Çok sayıda eğri çizgiler
10. Karalama		Yarım eğri çizgi
11. Karalama		Eğri, bükük kapalı çizgi
12. Karalama		Zig zag veya dalgalı çizgi
13. Karalama		Tek ilmik çizgi
14. Karalama		Çok sayıda ilmik çizgi
15. Karalama		Spiral çizgi
16. Karalama		Üst üste binmiş dolgu çember çizgiler
17. Karalama		Üst üste binmiş çember çizgiler
18. Karalama		Ayrık dairesel çizgiler
19. Karalama		Tek kesilmiş çember
20. Karalama		Hatalı çember

Betimlemenin nasıl başladığına ilişkin kesin kanıtların elde edildiğine ilişkin açık ve net veriler yoktur. Ancak bazı sanat eğitimcileri ve psikologların; çocukların başlangıçta (kalem veya pastel kullanarak) ileri-geri kol hareketleriyle (çizgi ve nokta vuruşlar ile) betimleme çabaları içine girmeleri konusunda benzer görüşleri paylaşmaları dikkati çeker.

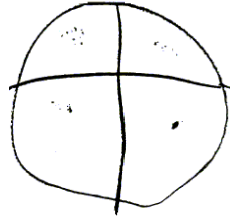
Nitekim Kellogg (1969), 1.5-2 yaş arasındaki çocukların başlangıçta yaptıkları söz konusu olan karalamaların, daha sonraları bir dizi düzenli şekiller haline gelerek, aşama aşama birbirlerinden ayırt edilebilir şekillere dönüştüğünü ifade eder (Kellogg, Akt. Somerville ve Hartley, 1994).

Çocuğun bu artistik davranışı ve çabası Gestalt'ın öğrenme kuramı ile yakından ilgili olduğu görülür. Çünkü çocuklar, başlangıçta çevrelerinde gördükleri varlıkları - nesnelere bütün olarak algırlarlar. İlerleyen gelişim dönemlerinde ise bütünü oluşturan parçalar arasındaki ilişkileri algılayıp organize ederek yorumladıkları görülebilmektedir.

Karalama devresinin son dönemlerinde belli belirsiz göze çarpan ilkel betimlemeler Cyril Burt'a göre "Lokalize Çizimler" olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla çocuk, bir nesnenin parçalarını görüp onları çizmeye başlar (Steveni, 1968).

Bir şeylerden haberdar olmanın ilk göstergeleri, eğri dairelerden oluşan (mandala) çizimlerdir. Dairenin keşfedilmesi; çocuğun daha sonraları güneş, insan kafası çizimlerine ilişkin önemli duyuşsal güç olarak görülür (1.Resim).

"Mandala"* olarak tanımlanan dairesel çizimlere ilişkin yapılan araştırmalarda, çocukların resimlerinde bütün dünyada (hangi din, ırk veya kültürden olursa olsun) ortak evrensel özellikler gösterir. Bunlar, çocuğun karalama devresinden sonra ortaya çıkan ilk tematik şekillerdir. Daha sonraları dairelerin ortasına veya sağında solunda birleşmiş-toplanmış (eklenmiş) şekiller, sıkça görülen özelliklerdir (1. 2.Resimler).

1. Resim. Mandala çizim (37 aylık).

2. Resim. Toplanmış, bir araya getirilmiş şekiller (40 aylık).

Çok değişik biçimlerde çizilen dairesel şekiller veya "Mandalalar", binlerce çocuğun çizimlerinin analizini yapan Rhoda Kellog'a göre çizme ile sunuş-gösterme arasındaki son evre olarak görünmektedir. Carl Jung ve Rudolf Arnheim, mandalayı, (sinir sisteminin temel bir özelliği olarak) fiziksel bir koşuldan çıkan ve (en basit haliyle düzenlilik isteği nedeniyle) aynı zamanda psikolojik bir gereksinim olan, kültürden bağımsız, evrensel bir sembol olarak görmektedir (Gaitskell ve Hurwitz, 1970).

Bu dönemde çocukların, renkleri içgüdüsel olarak sezgileriyle kullanma eğilimi içinde oldukları görülür Bu durumda onların renk seçiminde bilinçli değil, renklerin çekici etkisiyle duygusal davrandıkları düşünülür (Linderman, 1997). Geniş,

* H. Yavuzer'e göre 'mandala', sanskritçe daire anlamına gelmektedir. Doğu felsefesinde mandala, evrenin sembolü olarak kabul edilir. Jung Psikolojisinde ise insan ruhu ile aklın birliğini sembolize eder. Çocuklar tarafından yapılan mandalalar ise daire içinde çaprazlarla bölünen dairelerden oluşmaktadır. Mandala çocuğun sanatsal faaliyetlerinde soyuttan somuta (güneş, insan resimleri v.b) geçişin ifadesidir ve yetişkin ile çocuk sanatı arasında köprü vazifesi görmektedir.

düz fırçalar ile renk bölgelerini oluşturma istekleri yüksektir. Bazen de çocuklar, bu renk bölgelerinin etrafına farklı renklerle çizgiler çekebilirler ve bu tür uygulamalardan son derece etkilenirler. Lekesiz nokta vuruşlarla, yukarıdan aşağı ve yatay olarak fırçayı kontrollü bir şekilde çırparak, boyayı sıçratarak denemelerde bulunabilirler.

Görsel, Bilgisel Süreç

Çocuğun resimlerindeki ifade zenginliği, yaşama ilişkin görgü ve edinilen bilgilerle yakından bağlantılıdır. Görsel algılama, çocuğun diğer duyuşsal, bilişsel becerilerine göre en etkili olanıdır.

Bir çok eğitimci ve araştırmacının saptadığı gelişim kuramları, çoğunlukla çocuk resimleri üzerinde yapılan sayısal gözlem ve incelemeye dayanmaktadır. Bu nedenle saptanan çizgisel özellikler her kuramda hemen hemen aynıdır. Ancak araştırmacıların ayrıldıkları nokta, bu çizgilerin oluşum biçimleri üzerindedir; bu biçimlerin zihinsel bir soyutlama sonucu kavramlarına mı bağlı, yoksa doğrudan görsel algılarına mı bağlı olduğudur. Yani çocuk bildiğini mi çizer, gördüğünü mü? Yapılan deneyler ve araştırmalar çocukların hem gördüklerini hem de bildiklerini çizdiklerini gösterir. Küçük çocuklarda tam bir kavram oluşmadığı için çizgileri her ne kadar bir soyutlama gibi görünse de, algılarına bağlı anlık izlenimlerin etkisini taşır. Çocuk büyüdükçe resimleri algısal kavramsal bir süreci yansıtır (Kırışoğlu,1998).

Şema öncesinde çocuğun çevresindeki varlıkların çizgisel olarak betimlenmesinde algı, imge yetisi, oran, mekan kavramı ve duygusal özellikler belirleyici bir faktör olarak görülür. Bu faktörler çocuğun genel gelişimiyle paralel değişimler gösterir.

Karalama devresi, çocuğun resim etkinliğinin ilk evresidir. 2-4 yaş arasında olan bu devrede oluşan çizgiler, kol ve bedenin dinamik devinimlerinin sonucudur. Özellikle bu devrede çocuk önceden edinmiş olduğu algı ve görsel düşüncelerin bir ifadesi olarak çizimlerini gerçekleştirir. Örneğin, bir “Anne” resminin çiziminde asla annesinin karşısına geçip onu model olarak kullanmaz. Çünkü çocuk, annesini anlık görüntüsüyle değil, hatırladığı veya düşündüğü gibi betimlemeye çalışır. Onun için asıl olan “Anne” imgesinin kendi kafasında oluşturduğu sembollerin dışavurumudur. Yetişkinlere göre bu tür anlaşılmasız çizimler, çocuğun daha önce yapmış olduğu karmaşık çizimlerden çok farklı değildir.

Karalama döneminde oluşturulan ilk çizgiler başlangıçta içgüdüsel olmakla birlikte sonradan birbirinden bağımsız gibi görünen dairesel, elips ve dalgalı çizgilerde bazı tanımlamaları amaçlar. Çocukların genellikle ilk defa çizdikleri bazı ilkel sembol ve işaretler bir şeylerden haberdar olmanın göstergesi olarak düşünülür. Nitekim, Kellogg’a göre çocuklar, çizimlerini oluşturmak için bazı geometrik şekilleri (üçgen, dikdörtgen, oval, çarpı) kullandıklarını, tema olarak da evler, bitkiler ve hayvan betimlemeleri sıkça tercih ettikleri, renkleri ise rasgele kullandıkları dikkati çeker..

Örneğin ilk defa üç yaşında güneş resimleri çizdikleri görülür. Aynı dönemde bazı çocuklarda ise çizdikleri (haç işareti şeklindeki) insan figürlerinin saç ve giysilerinde belli belirsiz ifadeler fark edilir. Çizgi ile sınırladığı yüzeylerin içini boyama eğilimleri vardır. Yaptığı resimleri başkalarına gösterme, coşkulu ve çok sık kağıt değiştirme davranışları dikkati çeker.

Çocuklar için gördükleri ve bildikleri şeyler hakkındaki düşünce ve duygularını sözcüklerle anlatmak zordur. Devim duygusuyla meydana getirilmiş bir ürün, onların sözcüklerle anlatamayacakları bir çok şeyi ifade eder (San, 1979).

Çocuklar oluşturdukları ilk sembollerden sonra elde ettikleri bilişsel güç ile değişik varlıkların betimlemelerine karşı duyarlı oldukları görülür. Bu durum özellikle görsel kontrolün denetim altına girmesi, göz-el koordinasyonunun başlamasıyla üç yaşından itibaren oldukça hızlı bir gelişme izler.

Karalama Evresinin Sonu (4. Yaş)

Dördüncü yaşın başlarında, çocuk zihinsel büyümede büyük bir adım atar. O artık gerçek objelerin yerini alan zihinsel sembollerini biçimlendirme objelere ve olaylara işaret etmek için kelimeleri kullanabilme, objelerin gruplamalarını yapabilme (çoğu kez tutarsız olarak) ve çok basit düzeyde akıl yürütebilme, ve olasılıkla kelimelerden çok zihinsel imajlar kullanma yeteneğine ulaşır. Çocuk ortalama dört yaş dolaylarında bazı durumlarda Piaget'nin sezgisel düşünme diye adlandırdığı döneme doğru (4-7 yaş) hareket etmeye başlar. Çocuklar bu dönemde yetişkin tipi mantık kurallarına uygun düşünme yerine sezgilerine dayanarak akıl yürütür ve açıklar (Charles,1992. Akt. Ülgen).

Bu dönemde çocuğun artistik etkinlikleri coşkusal belirtilerle bağlantılı olup, onun öz benliği ile eşyalar arasındaki etkileşimler sonucunda gerçekleşir. Objelerin belirsiz ayrıntılarını fark etmesine rağmen bir süre daha karalamalarını sürdürür. Yaptığı resimler (çizgiler) üzerinde hemen hemen hiç konuşmaz. Zamanla çizgilerle gerçek objeler arasında belli belirsiz benzeşimler görülür (Artut, 2002). Çizgi, objenin gerçek yansıması olarak görülür. İçgüdüsel değil, daha çok düşüncelerini dile getiren konuları yapma çabaları ile dikkati çeker. Çizdiği şekiller yatay veya dikey konumdadır. Dört yaşına doğru da çizimler hakkında yorum yapmaya çalışarak kimilerini de isimlendirir. Yaş ilerledikçe şema öncesi devrenin özelliklerine uygun çizimler ve yorumda anlamlı değişiklikler görülür (3,4,5,6.Resim).

Görsel denetimin sağlandığı karalamanın son evresine (4 yaş) ilişkin çocukların bina, insan ve hayvan figürlerinden oluşan deneyimlerine ait aşağıda Kellogg'dan örnekler verilmiştir.

3. Resim. Bina çizimi (4 Yaş).

4. Resim. Hayvan figürü çizimi (4 Yaş).

5. Resim. İnsan figürü (4 Yaş).

6. Resim. İnsan figürü (4 Yaş).

Boyama etkinlikleri onlar için oldukça zevklidir. İlk boyama deneyimleri kısa süreli olup, doğal olarak son derece denetimsizdir. Boyamalar genellikle uzun şeritler halinde olup, büyükçe lekeler şeklindedir. Renk kavramı yoktur, renkleri kısa fırça darbeleri halinde kullanırlar. Pastel boya kullanımında ise boyanın tutuşu genellikle avuç içindedir (henüz el kasları gelişmemiştir). Boyama işlemi yatay ve dikey çizgiler halindedir.

Olaylar ve nesnelere üzerindeki dikkat süresi oldukça kısadır. Yönlendirilmediği takdirde çabalarında ve etkinliklerinde sık sık değişkenlikler görülür. Bağımsızlık duygusu belirginleşir, her şeyi tek başına yapma çabası içindedir. Çevreye olan ilgi ve merakı yoğun bir şekilde sürer. Yaşadığı dünyayı anlamaya çalışırken onunla uyum sağlamayı, bütünleşmeyi öğrenir.

Cyril Brut'a göre karalamanın son evresi olan 4 yaş grubu çocukların ortak çizgisel özellikleri şu şekilde belirlenmiştir (Stevani, 1968).

4 Yaş grubundaki çocukların çizgisel özellikleri:

- Görsel kontrol gelişmiştir. Örneğin, bir insan figürü çiziminde; ayaklar bir çizgi, gözler ise bir nokta şeklindedir. Eller, kulaklar, saçlar ve ağız-diş belirgin bir şekilde görülür.
- Baş çiziminde yuvarlaklar favori şekil haline gelmiştir.
- Çocuk çizimini daha gerçekçi bir şekilde gösterebilmek için bazen ikinci bir yuvarlağı gövde için, ikinci bir çift çizgiyi de kollar için kullanabilir.
- Parçadan bütüne bir sentez oluşturamama güçlüğü çekildiğinden çocuk bu çabayı sık sık denemez.

Ayrıca gerek ev içinde gerekse anaokulunda çocuklara yaptırılacak her türlü çizme ve boyama etkinlikleri ile değişik zengin uyarıcıların onların görsel kontrolün gelişimine, yaratıcı düşünceye sevk eden önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Öğretmenin ve ailenin, sanat etkinliklerine yönelik tutum, davranış ve ilişkileri, çocuğun sanatsal gelişiminde belirleyici olabilmektedir. Bu anlamda okul öncesi eğitim, aile ortamının çocuğa veremediği bazı olanak ve istendik koşulları sağlayarak çocuğun sanatsal gelişimini hızlandırabilir.

Karalama sürecinde çocuğun hareket gelişimi, devinimsel becerileri, kullandıkları materyaller üzerindeki güç ve denetimi öğretmen, anne-baba tarafından gözlenmelidir. Örneğin, çocuğun ilk işaretleri, çizgilerinin sıklığı, sayısı ve sürekliliği üzerinde durulması, çocuğun sanatsal gelişimini yanı sıra genel gelişimin sağlıklılığının saptanması açısından da önemli bulunmalıdır.

Okul öncesi döneminin ilk yıllarında özellikle 1.5 ve 3 yaş grubu arasındaki çocuklara resim çizdirmek için özel bir güdüleme-motivasyon gerekli değildir. Zaten bu dönemde yapmış oldukları karalamalar ile içgüdüsel olarak kendilerini ödüllendirip doyuma ulaştırabilmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında aşağıda belirlenen öneriler göz önünde bulundurulabilir.

- Çocuklar yaptıkları resimler üzerinde konuşurulmalıdır. Karşılıklı konuşmalar, çocuğun yaptığı resimlere değer verildiğinin bir göstergesi olabilir. Bu da çocuk tarafından kabul görüldüğünün, önemli hissedildiğinin bilincine varılması, özgür, yaratıcı, özgüvenin oluşması ve bağımsız davranışların geliştirilmesi bakımından son derece önemlidir.
- Çocuklara karalama devresinde öneri ve müdahalelerden kaçınılmalı, onlar rahat bırakılmalıdır. Zamanla karalamaların genel gelişime paralel olarak artistik aşamalar gösterebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.
- Çocuklar, her zaman bir yetişkin gibi görülmeli, değer verilmeli, önemsenmelidir. Ancak, hiçbir zaman bir yetişkinin anlayışı içinde sanatsal beklenti içine girilmemelidir.
- Çocuğu resim yapmaya yöreklendiren, teşvik eden, sorgulamadan güven duyabilecekleri uygun ortamların sağlanması resim çizmenin önemli, ciddi bir etkinlik olarak düşünülmesine neden olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Artut, K. (2002). *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*. s.214. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Charles, M.C. (1992). *Öğretmenler İçin Piaget İlkeleri*, çev. Gülten Ülgen, s.6, Lazer Ofset Matbaacılık, Ankara.
- Gaitskell, D., Hurwitz, A. (1970). *Children and Their Art, Methods for The Elementary School*, p.143, Second Edition, Harcourt, Brace & World, Inc. USA.
- Kırıçoğlu, O. (1998). *Sanat Yazıları*, s.57-58. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Ankara.
- Kırıçoğlu, O. (2002). *Sanatta Eğitim. Görmek-Öğrenmek-Yaratmak*, s.76. Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Linderman, G. (1997). *Art in the Elementary School*. p.23. (The Art Curriculum Foundation) Theme Graw Hill Companies, 5th. Edition USA.
- Roland, G. (1995). *Art Encounters*, p.89, College of Education, University of Florida, USA.
- San, İ. (1979). *Sanatsal Yaratma, Çocukta Yaratıcılık*, s.118. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

- Somerville S., Hartley, J. (1994). *Learning to Think. The Origins of Symbolic Representation*. Edited by Paul Light, Sue Anderson, Martin Woodhead. P.155-157. The Open University, UK.
- Steveni, M. (1968). *Art Education*, p.57, Atherton Press, New York, USA.
- Yavuzer, H. (1995). *Resimleriyle Çocuk*, s.29. Remzi Kitabevi A.Ş., İstanbul.